

ความรู้เบื้องต้น
เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
ในงานส่งเสริมการเกษตร

ความรู้เบื้องต้น
เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
ในงานส่งเสริมการเกษตร

โครงการพัฒนารฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร
เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์พื้นที่
กรมส่งเสริมการเกษตร

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานส่งเสริมการเกษตร

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๔ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์ : กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมด้านการเกษตร
กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร
กรมส่งเสริมการเกษตร

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด

กาลเวลาที่ผ่านไปได้พิสูจน์แล้วว่า **“ภูมิปัญญา”** ไม่เคยล้าสมัย และยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น ในสถานการณ์ที่ประเทศของเราจะต้องฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจด้วยการเสริมฐานรากการเกษตรและพัฒนาเกษตรกร ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศและเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่สุดของสังคม ให้มั่นคง ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ว่า...

“ประชาชนนั้นแหละเขามีความรู้
เขทำงานมาหลายชั่วคนแล้ว
เขามีความเฉลียวฉลาด
เขารู้ว่าตรงไหนควรทำกิจกรรม
เขารู้ว่าที่ไหนควรระวังรักษาไว้
แต่ที่เสียก็เพราะ
พวกที่ไม่รู้เรื่อง
ไม่ได้กำบานแล้ว
เลยทำให้ล้มไปว่า
ชีวิตมันเป็นไปได้โดยการทำกิจกรรมที่ถูกต้อง”

จาก **“รากแก้ว”**
บันทึกกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปีที่ ๑๑๐

สารบัญ

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑
ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น	๒
ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น	๓
การแบ่งประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น	๔
การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น	๖
การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑๐
แนวคิดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาในงานส่งเสริมการเกษตร	๑๑
เทคนิคการจัดการความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑๒
การสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑๓
ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร	๑๕
บรรณานุกรม	๑๗
คณะผู้จัดทำ	๑๘

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนและการประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต สังคม และธรรมชาติ โดยมีการแสดงออกทั้งในทางนามธรรมและรูปธรรม มีส่วนสำคัญในการพัฒนาระบบการเกษตรมาอย่างต่อเนื่องทุกยุคสมัย ก่อให้เกิดการสร้างระบบการผลิตเกษตรที่เหมาะสม สร้างเครื่องมือเครื่องใช้ ในการทำมาหากิน ด้านพืช ด้านประมง และด้านปศุสัตว์ รวมทั้งการแปรรูป จึงถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศมาตลอดถึงแม้ว่าปัจจุบันเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่จะพัฒนาต่อเนื่องและตอบสนองความต้องการได้หลากหลาย แต่สิ่งเหล่านี้มีต้นทุนการนำมาใช้ประโยชน์ ขณะที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่ชุมชนมีสะสมอยู่แล้ว จึงถือเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคนและระบบการเกษตรของประเทศที่ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาต่อยอดให้เกิดการใช้ประโยชน์ในงานส่งเสริมการเกษตรอย่างแพร่หลาย

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือ (Traditional Knowledge) หมายถึง องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนของคนในท้องถิ่น ที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน หรือในช่วงระยะเวลาหนึ่ง มีการคิดค้นและพัฒนาอย่างต่อเนื่องและถ่ายทอดสืบต่อกันมา สำหรับใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ปรับตัว และดำรงชีวิตให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ให้เหมาะสมกับยุคสมัยอย่างเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของพื้นที่

ภูมิปัญญาอาจแสดงออกมาทั้งในรูปแบบที่เป็นนามธรรม เช่น โลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อ หรือปรัชญาในการดำเนินชีวิตและในเชิงรูปธรรม เช่น เทคโนโลยี การทำมาหากิน การเกษตร ศิลปะ และเครื่องมือเครื่องใช้ ซึ่งในด้านเกษตรกรรมจะเกี่ยวข้องกับระบบเกษตร ด้านพืช ด้านสัตว์ ด้านประมง ผลิตภัณฑ์และแปรรูป เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร ประเพณีวัฒนธรรม และด้านอื่นๆ

นาข้าววัง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑. เป็นความรู้แบบองค์รวมที่เกิดจากการเชื่อมโยงความรู้หรือกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต
๒. เป็นวิถีความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
๓. มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamics) คือ เปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย และมีพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา
๔. มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน
๕. มีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ในตัวเอง

การแบ่งประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น

การเพาะเลี้ยงด้วงกวาง
จังหวัดเชียงราย

ประเภทหรือการจัดกลุ่มของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการจัดแบ่งได้หลายลักษณะ เช่น

การจัดแบ่งลักษณะที่ ๑

ภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ได้แก่ มโนทัศน์ การตระหนักวิธีคิด ความเชื่อ ปรัชญาในการดำเนินชีวิต ของผู้คน

ภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ เทคโนโลยีการทำมาหากิน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แพทย์พื้นบ้านและการดูแลสุขภาพ การเกษตร ศิลปะ หัตถกรรม สถาปัตยกรรม เครื่องมือ และเครื่องใช้ต่างๆ ฯลฯ

การจัดแบ่งลักษณะที่ ๒

ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความอยู่รอดหรือชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งได้แก่ ปัจจัยสี่ คือ อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย

- **อาหารไทย** มีองค์ประกอบหลักเป็นผักพื้นบ้านหรือสมุนไพรที่มีสรรพคุณเสริมหรือต้านทานฤทธิ์กัน มีความเหมาะสมกลมกลืนทั้งในด้านคุณประโยชน์และฤดูกาลบริโภค

- **ยารักษาโรค** เป็นสมุนไพรพื้นบ้านที่ชาวบ้านใช้ทั้งรักษาอาการเจ็บป่วยและดูแลสุขภาพ

- **เครื่องนุ่งห่ม** มีการเลือกใช้วัสดุพื้นบ้านและวิธีการนุ่งที่เหมาะสมกับสภาพอากาศ โดยมีหลายผ้าและวิธีการถักทอที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น

- **ที่อยู่อาศัย** มีรูปแบบและโครงสร้างที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ประโยชน์ใช้สอย และความเป็นอยู่ของคนไทยในแต่ละภูมิภาค

ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีการทำมาหากิน เช่น การจักสาน หัตถกรรม การย้อมผ้าด้วยวัสดุธรรมชาติ การกำจัดศัตรูพืชแบบพื้นบ้าน และการทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ

ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และตำนานต่างๆ

- **ประเพณีและพิธีกรรม** เช่น บุญบั้งไฟ การบวชป่า การผูกเสี่ยว และทำขวัญต่างๆ

- **ตำนาน ความเชื่อ** เช่น บั้งไฟพญานาค

- **การละเล่นพื้นบ้าน** เช่น เต็นท์กำรำเคียว ฯลฯ

การจัดแบ่งลักษณะที่ ๓

ภูมิปัญญาของตัวบุคคล (Individual wisdom) เป็นความรู้ ความสามารถ ความคิด วิธีการ ของบุคคล เช่น ผู้ใหญ่บุญลย์ เข้มเฉลิม จากจังหวัดฉะเชิงเทรา ในเรื่องนวกเกษตร ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ จากจังหวัดบุรีรัมย์ ในเรื่องการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

ภูมิปัญญาของชุมชน (Local wisdom) เป็นภูมิปัญญาที่สั่งสม และสืบทอดติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นค่านิยม ของชุมชน ไม่มีตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นเจ้าของ อาจเรียกได้อีกนัยหนึ่งว่าเป็น ภูมิปัญญานิรนาม เช่น การทอผ้าแพรวาชุมชนชาวผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ การทำไข่เค็มไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภูมิปัญญาในภาพรวมของประเทศ (National wisdom) เป็นภูมิปัญญา ที่บ่งบอกองค์ความรู้หรือความสามารถ ของคนในภาพรวมของประเทศ เช่น ภูมิปัญญาอาหารไทย สมุนไพรไทย ผ้าไหมไทย และมวยไทย เป็นต้น

การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงได้ตามสภาวะแวดล้อม กาลเวลา และกระแสวัฒนธรรมใหม่ ดังนั้น จึงต้องมีแนวทางในการจัดการภูมิปัญญา เพื่อให้ภูมิปัญญาที่ติดนั้นคงอยู่ หรือปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย การจัดการภูมิปัญญา มี ๔ แนวทาง ดังนี้

๑. อนุรักษ์ (Conservation)

เพื่อให้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าหรือมีความสำคัญต่อชุมชนแต่กำลังจะหายไปคงอยู่ต่อไป เช่น การอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ สามารถสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนและสร้างรายได้แก่คนในชุมชน ได้การอนุรักษ์ภูมิปัญญาจะเกิดขึ้นได้เมื่อ

- ชุมชนมีความภาคภูมิใจ และเห็นความสำคัญ ต้องการสร้างคุณค่าให้ปรากฏและสืบสานให้คงอยู่
- มีมูลค่าเป็นแรงจูงใจ

๒. ฟื้นคืน (Recovery)

เพื่อให้ภูมิปัญญาที่สำคัญหรือมีคุณค่าแต่หายไปแล้วถูกนำกลับมาใช้ใหม่ และมีโอกาสประยุกต์ให้ร่วมสมัยเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไปได้ เช่น ลายผ้าทอพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นหายไป เมื่อทำการค้นหา ฟื้นคืนและสร้างชิ้นงานใหม่บนฐานภูมิปัญญาเดิมจะทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นมาได้

๓. ประยุกต์ (Modification)

เพื่อให้ภูมิปัญญานั้นเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมใหม่ โดยคงไว้ซึ่งแนวคิดหรือฐานความรู้เดิม เช่น หัตถกรรมจากไม้ไผ่ ประยุกต์ใหม่เป็นการใช้ผักตบชวาในแหล่งที่มีผักตบชวาเป็นจำนวนมาก เป็นต้น

๔. พัฒนาต่อยอด (Development)

เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ได้กว้างขึ้น โดยการผสมผสานองค์ความรู้สากลเข้ากับภูมิปัญญาเดิม อาจเรียกได้ว่าเป็นการสร้างภูมิปัญญาใหม่หรือสิ่งใหม่ (นวัตกรรม : Innovation) เป็นการสร้างทางเลือกที่ช่วยให้การใช้ประโยชน์ในสังคมปัจจุบันได้สะดวกสบายขึ้นโดยไม่ทำลายล้างคุณค่า หรือรากเหง้าเดิม เช่น สีย้อมจากธรรมชาติได้มีการพัฒนาเป็นผงสำเร็จรูป และมีกรรมวิธีในการย้อมที่ง่ายกว่าวิธีดั้งเดิม หรือสมุนไพรพื้นบ้านที่ผลิตในรูปแบบแคปซูล หรือปลาร้าผงปลาร้าก่อนที่สะดวกต่อการบริโภค และการพกพาไปยังที่ต่างๆ

การจัดการ หรือ การพัฒนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีกระบวนการเรียนรู้ เป็นพื้นฐานและมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

๑. รวบรวม

- ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีอยู่มากมาย ต้องเก็บรวบรวมและจัดหมวดหมู่ อย่างเป็นระบบ
- การเก็บรวบรวมทำได้หลายวิธี เช่น การสอบถาม การสัมภาษณ์ การจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านผู้รู้ในชุมชนมีส่วนร่วม ในการให้ข้อมูล
- การจัดหมวดหมู่ จัดได้หลายรูปแบบตามวัตถุประสงค์ ของการนำไปใช้ประโยชน์ เช่น
 - ◆ จัดตามกลุ่มของภูมิปัญญา เช่น ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรม
 - ◆ จัดตามแหล่งของภูมิปัญญา เช่น ภูมิปัญญาของภาค จังหวัด และชุมชน

การเก็บสาหร่ายไถ่น้ำจืด จังหวัดน่าน

๒. วิเคราะห์ เพื่อดูว่าภูมิปัญญาชิ้นนั้นควรอนุรักษ์ หรือรื้อฟื้น หรือประยุกต์ หรือพัฒนาต่อยอด โดยพิจารณาจากความเหมาะสม ความสำคัญ การใช้ประโยชน์ ความเป็นไปได้ และโอกาสของการพัฒนา

๓. กลั่นกรอง จัดลำดับและคัดเลือกภูมิปัญญาเพื่อดำเนินการต่อ (อนุรักษ์ รื้อฟื้น ประยุกต์ หรือ พัฒนาต่อยอด) โดยเน้นการได้ประโยชน์ ของชุมชนเจ้าของเรื่องเป็นลำดับแรก

๔. พัฒนา เป็นเทคโนโลยีที่ใช้ได้กว้างขึ้น

๕. ทดสอบ ความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นหรือสภาวะแวดล้อม ที่จะนำภูมิปัญญาชิ้นนั้นไปใช้ประโยชน์

๖. เผยแพร่ขยายผล ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งการขยายผลเฉพาะกลุ่ม (Specific group target) หรือขยายผลในวงกว้าง (Mass communication)

๗. สร้างเครือข่าย การดำเนินงานเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยง ผนึกกำลัง และแบ่งงานกันตามศักยภาพ และบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย

น้ำอ้อยก้อน จังหวัดเชียงใหม่

แปรรูปหม่อนไหม จังหวัดชัยภูมิ

การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภาพ : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ภูมิปัญญาเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่ผู้คิดค้นสร้างสรรค์ควรได้รับสิทธิประโยชน์จากภาครัฐในแง่การคุ้มครองและดูแลไม่ให้ผู้ละเมิดการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา โดยมีกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลเรื่องการคุ้มครองภูมิปัญญาตามกฎหมาย ได้แก่

ลิขสิทธิ์ หมายถึง สิทธิแต่เพียงผู้เดียวหรือสิทธิพิเศษในงานที่สร้างสรรค์ ผู้เป็นเจ้าของมีสิทธิเพียงผู้เดียว หากผู้อื่นจะใช้ประโยชน์ต้องขออนุญาต เช่น ลายผ้าและการแสดงวรรณกรรม

สิทธิบัตร หมายถึง ความคุ้มครอง การประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ผู้ประดิษฐ์มีสิทธิที่จะผลิตสินค้าจำหน่ายสินค้าแต่เพียงผู้เดียว อายุการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ และสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ ๒๐ ปีและ ๑๐ ปีตามลำดับ สิ่งประดิษฐ์ที่ได้จดสิทธิบัตรแล้ว เช่น กังหันชัยพัฒนา และน้ำมันไบโอดีเซล

อนุสิทธิบัตร เป็นการคุ้มครองการประดิษฐ์ที่มีขอบเขตการคุ้มครอง เช่นเดียวกับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ แต่เป็นการประดิษฐ์ที่มีเทคนิคไม่สูงมากนัก มีอายุการคุ้มครอง ๖ ปี

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ หมายถึง สัญลักษณ์ หรือสิ่งอื่นใดที่ใช้เรียกหรือใช้แทนแหล่งภูมิศาสตร์ และสามารถบ่งบอกว่าสินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์นั้น เป็นสินค้าที่มีคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งภูมิศาสตร์ดังกล่าว เช่น ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้ ผ้าไหมยกดอกลำพูน ส้มโอนครชัยศรี และไข่เค็มไชยา เป็นต้น การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามกฎหมาย ถือเป็นสิทธิชุมชน จะต้องเป็นชื่อที่เป็นที่รู้จักของผู้บริโภคและมีการใช้กันมาแล้ว ไม่ใช่สิ่งที่สามารถคิดค้นใหม่ เพื่อนำมาขอขึ้นทะเบียนได้

แนวคิดการจัดการความรู้ภูมิปัญญา ในงานส่งเสริมการเกษตร

แนวคิดในการจัดการความรู้ภูมิปัญญา ด้วยการสร้างเวทีหรือกิจกรรม ให้สมาชิกในชุมชนได้มาพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทดลองหาวิธีการนำความรู้ใหม่ ๆ มาพัฒนา และขยายเครือข่าย ความสัมพันธ์ด้วยการร่วมมือกับบุคคลภายนอก ได้แก่ นักวิชาการของภาครัฐ ภาคเอกชน โดยยึดฐานความรู้ของชุมชนเป็นหลัก เรียนรู้จากการปฏิบัติ จัดการในลักษณะเรียบง่าย เป็นธรรมชาติ ค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งมีลักษณะเด่นอยู่ที่ปัญญาปฏิบัติ

องค์ประกอบในการจัดการความรู้ภูมิปัญญา

๑. องค์ความรู้ เป็นองค์ความรู้ของชุมชนมิได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่เกิดจากการที่สังคมมีระบบคิดหรืออุดมการณ์ของชุมชนเป็นตัวกำกับองค์ความรู้ ให้สมาชิกในชุมชนได้นำไปใช้อย่างเหมาะสม ประสพการณ์ของบุคคล และชุมชน ก็เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดองค์ความรู้ต่าง ๆ ได้

๒. กระบวนการได้มาซึ่งองค์ความรู้ กระบวนการที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญา มีความสำคัญและควรเน้นมากกว่าตัวเนื้อหาภูมิปัญญา เป็นหลักการที่ต้องคิดกันในแง่ของการนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ หรือเป็นสิ่งที่นำมาปรับใช้ได้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาสังคมหรือพัฒนาอาชีพ

๓. เป้าหมายหรือทิศทางของการพัฒนา การนำความรู้ไปใช้ หรือผลกระทบจากความรู้ และกระบวนการนั้น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะจะสะท้อนกระบวนการทัศน์ วิธีคิด ที่กำหนดวิธีการในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชน หรือสังคม

เทคนิคการจัดการความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑. ยึดชุมชนเป็นตัวตั้ง
๒. การมีส่วนร่วม
๓. กระบวนการกลุ่ม
๔. การหาภาคีความร่วมมือ

วิธีการจัดการความรู้ของชุมชน สามารถจำแนกได้ดังนี้

๑. การฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิม
๒. การสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลและกลุ่ม
๓. การใช้วิทยากร หรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมจากภายนอก
๔. การสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์ของบุคคล กลุ่ม และชุมชน
๕. การจัดระบบจัดเก็บความรู้

การทำลูกชก อำเภอเมืองพังงา
จังหวัดพังงา

การสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น

การทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมูลค่าสูง หรือก่อให้เกิดประโยชน์ได้ ประกอบด้วยขั้นตอนดำเนินงานดังนี้

๑. การเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นภูมิปัญญาสากล

เพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมั่นใจ สามารถพิสูจน์และตรวจสอบ โดยใช้ตรรกะ เหตุผลและระบบคิดได้อย่างแม่นยำและชัดเจน มีคุณลักษณะในเชิงวิชาการที่เป็นสากล ได้แก่

- การสร้างภาพปรากฏของภูมิปัญญาท้องถิ่นต้นแบบ เพื่อกำหนดเป้าหมายในการนำไปใช้ประโยชน์ อาทิเช่น ต้นแบบการพึ่งพาตนเอง ต้นแบบเชิงพาณิชย์ หรือต้นแบบในด้านความมั่นคง
- การค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นคัดเลือกเพื่อการปรับเปลี่ยน โดยการคัดเลือกที่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นต้นแบบ
- การเปรียบเทียบระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นต้นแบบกับภูมิปัญญาท้องถิ่นคัดเลือก แสดงให้เห็นถึงความเหมือนหรือความแตกต่าง และสร้างความเข้าใจรายละเอียดชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยการเปรียบเทียบในประเด็นสำคัญ ได้แก่ ความจำเป็น ความสำคัญ ความเป็นไปได้ และความเหมาะสม
- การสร้างเสริมคุณลักษณะให้กับภูมิปัญญาคัดเลือก ให้มีคุณลักษณะเป็นต้นแบบที่ชัดเจนหรือดีกว่าเดิมตามหลักวิชาการและสมัยนิยม
- การสร้างความเชื่อมั่นให้กับภูมิปัญญาใหม่ โดยการศึกษาพิสูจน์ และยืนยันถึงคุณค่าและการมีประโยชน์ ได้แก่ การสร้างเป็นมาตรฐาน การใช้ระบบการประกันคุณภาพ และการใช้ระบบการรับรองคุณภาพ

๒. การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

คือ การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นใหม่ที่เกิดจากการดัดแปลง/ปรับเปลี่ยนไปใช้ประโยชน์จริงอย่างต่อเนื่อง มีแนวทางการปฏิบัติ ได้แก่

- การส่งเสริมให้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยการสร้างการยอมรับในภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เห็นความสำคัญของการนำไปใช้ประโยชน์ สร้างความเชื่อมั่นโดยสถิติและสนับสนุนการใช้ประโยชน์ มีการประชาสัมพันธ์สู่กลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งถ่ายทอดความรู้ และรณรงค์ หรือการปลุกฝังสืบทอดสู่บุคคลและชุมชน

- การสืบทอดและใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องและเป็นวงจร โดยการอนุรักษ์ให้คงอยู่ในสภาพเช่นเดิม การฟื้นฟูกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้อย่างต่อเนื่องสืบไป การดัดแปลงและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นใหม่

- การสร้างเสริมปัจจัยสนับสนุนให้มีการใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง โดยการสร้างเสริมบรรยากาศที่ช่วยสนับสนุนหรือเปิดโอกาสการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ ในระดับบุคคลหรือครัวเรือน เกิดการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปัน ความสามัคคีและวัฒนธรรมองค์กร ในระดับกลุ่มหรือชุมชน และการจัดการความรู้และการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในระดับสังคม

ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรสามารถดำเนินการได้ในทุกขั้นตอนของการผลิตจนถึงการจำหน่ายสินค้าเกษตร

- **ในระยะเวลาการสร้างผลิตผล** เกี่ยวข้องกับการเลือกใช้พันธุ์ ปัจจัยการผลิตที่ดี การคัดเลือกปรับสภาพแวดล้อมที่ดี การปลูกและดูแลรักษาที่ดี และการเก็บเกี่ยวผลิตผลที่ดี

- **ในระยะเวลาการสร้างความมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตผล** เกี่ยวข้องกับการคัดเกรดผลิตผลที่ดี การมีกระบวนการผลิตที่ดี การแปรรูปที่ดี การทำให้มีสารออกฤทธิ์ที่ดี และการทำให้มีรสชาติที่ดี

- **ในระยะเวลาการตลาดในเชิงพาณิชย์** เกี่ยวข้องกับการบรรจุหีบห่อที่ดี การทำให้สินค้ามีคุณภาพคงทนดี การทำให้มีเรื่องราวที่ดี การทำให้มีตราสินค้าที่ดี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทุกระดับ ได้แก่

๑. ระดับบุคคล/ครอบครัว

สร้างประโยชน์ในเรื่องรายได้ ผลตอบแทน ในการประกอบอาชีพให้เหมาะสมกับ ธรรมชาติ สภาพพื้นที่ และการมีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดี

๒. ระดับกลุ่ม/ชุมชน สร้างประโยชน์ในเรื่องการรวมกลุ่มประสานพลัง การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกัน เกิดเครือข่ายอาชีพ เกิดบรรทัดฐาน สร้างค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดี เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ของชุมชน

๓. ระดับสังคม/ประเทศ สร้างประโยชน์ในเรื่องการเกิดความสมดุล ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้สังคม เกิดเสถียรภาพที่บ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์แห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา ท้องถิ่น ประเทศเกิดความเข้มแข็งทางสังคม และมีความมั่นคงทางด้านอาหาร

บรรณานุกรม

กรมทรัพย์สินทางปัญญา. กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาไทย. สืบค้น ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๔. จาก <http://www.ipthailand.go.th>.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ๒๕๔๕. “รากแก้ว” บันทึกกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปีที่ ๑๑๐. กรุงเทพฯ : บริษัท ดาวฤกษ์ จำกัด.

เบญจมาศ อยู่เจริญ บำเพ็ญ เขียวหวาน สินีนุช ครุฑเมือง แสนเสริม นารีรัตน์ สีระसार และพลสรารุญ สราญรมย์. ๒๕๖๒. เอกสารโสตทัศนศึกษา ๙๑๓๕๒ (เล่มที่ ๑ หน่วยที่ ๑ - ๘) ใน การจัดการความรู้ ภูมิปัญญา และนวัตกรรมเกษตร. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พัฒนา สุขประเสริฐ. ๒๕๕๘. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการเกษตร. คณะเกษตร. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เสรี พงศ์พิศ. ๒๕๓๖. วัฒนธรรมพื้นบ้าน : รากฐานพัฒนา. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ดิงกรู๊ฟ.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. ๒๕๔๐. ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค : วิธีคิดและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เอกสารฉบับนี้ได้ปรับปรุงเนื้อหา
จากเอกสาร ความรู้เบื้องต้น
เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
โดยกรมส่งเสริมการเกษตร

จัดทำโดย

กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมด้านการเกษตร
กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร
กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
โทร ๐ ๒๙๕๐ ๖๐๓๘

Website : research.doae.go.th

E-mail : innowisdoae@gmail.com

กะใช้ เครื่องมือวิดน้ำ จังหวัดกาฬสินธุ์

จัดทำโดย

กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมด้านการเกษตร

กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร

โทร : ๐ ๒๙๔๐ ๖๐๓๘ ภายใน ๓๓๓

Website : www.research.doae.go.th

E-mail : innowisdoae@gmail.com